

Ympäristöministeriö
PL 35
00023 Valtioneuvosto

ESITYS LOHIJÄRVEN JA LEUKUMANPÄÄN MAISEMANHOITOALUEEN PERUSTAMISEKSI

ALOITE

Lohijärven kyläyhdistys teki vuonna 2024 aloitteen (liite 1) Lapin elinvoima-, liikenne ja ympäristökeskukselle (nyk. Lapin elinvoimakeskus) luonnonsuojelulain mukaisen valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamisesta (LSL 91 §). Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemat todettiin vuonna 1995 valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Vuonna 2021 päivitysinventointien jälkeen status vahvistettiin toistamiseen valtioneuvoston päätöksellä (YM 2021/70).

Aloitteen taustalla on ollut paikallisten halu edistää kulttuurimaiseman säilymistä ja kylien elinvoimaisuutta suunnitelmallisella hoidolla sekä alueen arvot huomioivalla käytön kehittämisellä. Kylän keskeiset maisemapiirteet ovat säilyneet hyvin. Resursseja vaativa haaste alueella on maiseman avoimuuden ja kaukomaisemien säilyttäminen. Avoimuuteen panostamalla edistetään keskeisten kylä- ja jokinäkymien säilymistä sekä perinteisestä maankäytöstä riippuvaisten eliöiden elinympäristöjen tilaa. Muita maanomistajien taholta esiin nostettuja teemoja ovat maisema-arvot huomioiva alueiden käytön suunnittelu erityisesti tuulivoiman osalta, rakennuskannan kunnossapito sekä virkistyskäytön puitteiden kehittäminen.

ESITYS

Luonnonsuojelulain mukainen maisemanhoitoalue voidaan perustaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi tai hoitamiseksi (LSL 9/2023, 91§). Valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamisesta ja tarkoituksesta päättää ympäristöministeriö. Edellytyksenä perustamiselle on, että valmistelu on tehty yhteistyössä alueiden omistajien ja muiden keskeisten paikallisten tahojen kanssa (LSL 92§). Maisemanhoitoalueen valmistelun lähtökohtana on Lapissa lisäksi edellytetty paikallista aktiivisuutta ja laajapohjaista yhteistyötä, joka Lohijärven ja Leukumanpään kylällä on toteutunut hyvin.

Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma (liite 2) on tehty yhteistyössä alueen asukkaiden ja kyläyhdistyksen kanssa vuosina 2025–26. Suunnitelmasta on saatu palautetta kylätapahtumissa vuonna 2025 ja 31.1.2026 Lohijärven Kuohulla pidetyssä suunnitelman esittelytilaisuudessa. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman valmistuttua Lapin

elinvoimakeskus on pyytänyt maanomistajilta mielipiteitä sekä suunnitelmasta että valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamisesta ja sidosryhmiltä lausuntoja maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta. Saatu palaute on huomioitu hoito- ja käyttösuunnitelman viimeistelyssä.

Lapin elinvoimakeskus on järjestänyt kylällä keskustelutilaisuuksia maisemanhoitoon sekä maisemanhoitoalueen perustamistavoitteisiin liittyen. Yhteistyössä kyläyhdistyksen ja Leader-hankkeen kanssa on järjestetty maisemanhoitotalkoita.

Lapin liitto toteaa alueen täyttävän luonnonsuojelulaissa määritellyt (91§, 92§) kriteerit ja palautteen olleen valmisteluprosessin ajan myönteistä. Lapin liitto esittää ympäristöministeriölle luonnonsuojelulain mukaisen valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamista Lohijärven ja Leukumanpään kylämaiseman alueelle.

ALUE

Valtakunnalliseksi maisemanhoitoalueeksi esitettävä alue (917 ha) sijaitsee eteläisessä Lapissa Ylitornion kunnan maaseutualueella. Lohijärven kylä ja siihen kuuluva Leukumanpää sijoittuvat noin 40 kilometriä Aavasaksalta koilliseen. Esitys koskee vuonna 2021 vahvistettua Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemien rajausta. Tämä maisema-alueen nykyinen rajausta poikkeaa hieman vuoden 2015 rajauksesta. Huomattavin muutos koskee Leukumavaaran lisäämistä rajaukseen kokonaisuudessaan. Yleisesti maisema-alueajauksissa on pyritty noudattamaan maisemarakenteen näkyvissä olevia luontevia rajoja, jotka muodostuvat metsäisistä reunavyöhykkeistä, selänteiden lakialueista, vesistöistä ja kylätaajamien reunoista. Lapissa periaatteena on ollut sisällyttää näihin kylien maisemaan ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvät vaara-alueet kokonaisina.

MAISEMAN ARVOT JA ALUEEN ERITYISPIIRTEET

Maisemamaakuntajaottelussa alue kuuluu Peräpohjolan vaara- ja jokiseutuun ja sen sisällä Ylitornion järviolankoon, missä Tengeliönjoen vesistöön kuuluvia isoja järviä reunustavat selkeäpiirteiset vaarat. Lohijärvi ja Leukumanpää ovat muodostuneet seudun muiden kylien tapaan järvien rannoille ja jokivarteen. Tengeliönjoen vesireitti on ollut pitkään tärkeä kulkuväylä, ja Lohijärven ja Leukumanpään rannat ovat todennäköisesti olleet aina asuttuja kivikaudelta saakka. Myös uudisasutus on muodostunut seudulle vesireittiä seuraten.

Maiseman arvot liittyvät luonnonpiirteiltään vaihtelevaan, monimuotoiseen ja pitkälti avoimena säilyneeseen kulttuurimaisemaan. Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemia määrittelevät Iso Lohijärvi, Tengeliönjoki koskipaikkoinen, vesistöä seuraava harjualue ja sen loivempiin osiin keskittynyt asutus. Harjualueeseen kuuluvia, vesistön äärelle sijoittuvia erityisiä paikkoja ovat Ison Lohijärven hiekkarannat, kapea Jokiniemi, Karinivaa reunustavat törmät sekä Sirkkajärveä ja Tengeliönjokea

erottava Sirkkakangas. Kylää ja vesistöä ympäröivät Leukumavaara, läheiset vaaraselänteet sekä suot.

Kylän rakennuskanta on ajallisesti kerroksellista ja yleisilme on asuttu. Pihapiirit muodostuvat asuin- ja talousrakennuksista, joihin kuuluu useita 1800- ja 1900-lukujen vaihteen rakennuksia sekä jälleenrakennusajan rakennuskantaa. Kulttuurimaiseman ydinalueet sijoittuvat kylän aukeimpiin osiin Ison Lohijärven koillisrannalla sekä Sirkkajärvellä ja Tengeliönjokivarressa, mistä asutus laajenee Leukumavaaran alaosiin. Auerajauksen eteläosassa on pitkänomaisia suolle raivattuja rantapelloja, joiden yli avautuu kapeita näkymiä Isolle Lohijärvelle. Pelto- ja niittyalueet ovat säilyneet pitkälti avoimina, ja niille sijoittuu useita vanhoja latoja. Arvokkaampaa perinnebiotooppilajistoa on jäljellä pienialaisesti vanhojen niittymäisten peltujen reunoilla sekä tulvaniittyjen kuivemmilla osilla. Kulttuurimaisemaan kuuluu vanhoja kyläteitä, kuten Kouluntie ja Lantontie sekä pienempiä tilusteitä, maisemapuita ja puukujanteita.

Maatalouteen perustuva asutus alkoi muodostua alueelle 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa. Ison Lohijärven rannasta on 1600-luvulta maininta vanhasta kalakentästä, ja maininnan ajankohdan perusteella kalakenttä on ollut olemassa viimeistään 1500-luvulla. Luonnonniittyihin tukeutuneen maa- ja karjatalouden sekä eränkäynnin lisäksi poro- ja metsätaloudella on ollut seudulla olennainen rooli. Suunnittelualueen kylille sijoittuu nykyisin kahden paliskunnan alueita, ja poronhoito on edelleen yksi paikallisista elinkeinoista.

Lohijärven ja Leukumanpään alue oli Ruotsin vallan aikana osa Västerbottenin lääniä (Länsipohja) ja se kuuluu edelleen Tornionlaakson kulttuurialueeseen. Tämä on ilmennyt muun muassa rakennusten piirteinä, kesäkienttien hyödyntämisenä sekä meänkielenä. Arkeologian osalta kylät ovat erityisiä, sillä alueella on kivikautisten asuinpaikkojen jäännöksiä, rauta- ja pronssikautisten esineiden löytöpaikkoja sekä uudempia historiallisen ajan kohteita. Vastaavankokoisilta alueilta on tehty harvoin näin usean eri aikakauden löytöjä.

TAVOITTEET

Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteena on luoda edellytykset alueen luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja näihin liittyvien arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen aloitettiin keväällä 2025 ja maisema-alueen rajaus säilytettiin vastaavana kuin se valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa oli määriteltä. Yhdessä paikallistahojen kanssa laadittu suunnitelma helpottaa jatkossa käytännön maisemanhoitotöiden suunnittelua, neuvotteluja ja taloudellisen tuen käyttöä. Tavoitteena on innostaa kyläläisiä, viljelijöitä, metsänhoidon parissa toimivia ja maanomistajia maisema-alueen arvojen säilyttämiseen. Tavoitteena on lisäksi parantaa taloudellisten tukimuotojen tunnettavuutta ja innostaa maanomistajia käyttämään monipuolisesti tarjolla olevia rahoitusmuotoja.

Kylämaisemien moninaiset arvot huomioivalla maisemanhoidolla ja -käytöllä voidaan tukea kylien viihtyisyyttä ja elinvoimaisuutta. Luonnonsuojelulain 91§:n mukainen virallinen maisemanhoitoalueen status mahdollistaa kylän kehittämisen ja tarjoaa mahdollisuudet hakea rahoitusta kylämaiseman hoitoon asukkaiden toiveiden mukaisesti.

MAANOMISTUS

Maanomistus on pääosin yksityistä ja kiinteistöihin kuuluu metsätalouden piirissä olevia alueita. Lisäksi alueella on valtion ja kunnan kiinteistöjä.

ALUETTA KOSKEVAT PÄÄTÖKSET JA SUUNNITELMAT

Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman (liite 2) päivityksen yhteydessä on huomioitu seuraavat päätökset, suunnitelmat, selvitykset ja kaavat kaavamääräyksineen. Suunnitelmassa on huomioitu lisäksi viranomaisten, maanomistajien ja muiden sidosryhmien lausunnoissa esitetyt näkökohdat (maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman liite 2).

Hoitosuunnitelmat

- Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemat maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma, Lapin Elinvoimakeskus 2026
- Tengeliönjoen kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma vuosille 2022–2032, Piilola, J. 2021

Arvokas maisema-alue ja jälleenrakennusaikakauden rakennukset

- Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA): Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemat, vahvistettu Valtioneuvoston päätöksellä 2021 (YM/2021/70)

Suojelukohteet

- Kivi-, pronssi- ja rautakauden sekä historiallisen ajan kohteita: neljä kiinteää muinaisjäännöstä, kahdeksan löytöpaikkaa ja neljä mahdollista muinaisjäännöstä.
- Paikallisesti arvokas harjualue, Lohijärvi (12976132)
- Lohijärven pohjavesialue (12976132)

Luonto- ja virkistysarvot

- Perinnebiotoopit ja luonnon monimuotoisuuskohteet
- Metsälain 10§:n erityisen tärkeät elinympäristöt
- Uhanalaisten ja harvinaisten lajien elinympäristöt
- Virkistyskäytön kehittämiskohteet, näkymälinjat, näköalapaikat sekä tienvarsimaisemat ja vesistöjen lähimetsät
- Hiihtoladut ja kelkkareitit

Maisema-, kulttuuriympäristö- ja luontoselvitykset

- Etelä- ja Keski-Lapin kulttuurimaisemat ja maisema-nähtävyydet – Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti

arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennys-
inventointi 2011–2013, Lapin ELY-keskus 2013

Kaavoitustilanne

- Länsi- Lapin maakuntakaava 2014
- Ylitornion rakennusjärjestys 2020

VALMISTELU

Kyläyhdistyksen vuonna 2024 tekemän aloitteen ja suunnittelualueella pidetyn keskustelutilaisuuden jälkeen Lapin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (nyk. Lapin elinvoimakeskus) on järjestänyt hakemusalueella yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa suunnittelu- ja neuvontatilaisuuksia kylälaisten yhteisen tahtotilan selvittämiseksi. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmaa on laadittu kevästä 2025 kevääseen 2026 tiiviissä yhteistyössä kyläyhteisön ja paikallisten maanomistajien kanssa. Näkemyksiä ja toiveita maisemasta kerättiin keskustelutilaisuuksien ja maastokatselmusten avulla. Kyläläisille kerrottiin suunnittelun etenemisestä yleisötilaisuuksissa, joista tiedotettiin maisema-alueen ilmoitustaululla, lehdistötiedotteella, paikallislehden ilmoituspalstalla sekä Lohijärven kylän sosiaalisessa mediassa. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman sekä luonnonsuojelulain 91§:n mukaisen maisemanhoitoalueen perustamisesta ja maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta kuultiin maanomistajia. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta kuultiin paikallisia yhteisöjä sekä edunvalvontajärjestöjä ja viranomaisia helmi-huhtikuussa 2026. Saatu palaute on koottu suunnitelmaan liitteellä 2 ja huomioitu sekä julkaisun viimeistelyssä että maisemanhoitoalueen perustamista valmisteltaessa. Viranomaisten, edunvalvontayhteisöjen ja paikallisten tahojen suhtautuminen on ollut myönteistä koko prosessin ajan.

Lapin liiton näkemyksen mukaan maanomistajien aktiivisuus sekä kylän elinvoimaisuutta ylläpitävä maa- ja porotalous sekä metsätalous luovat hyvät lähtökohdat maisemanhoitoalueen perustamiselle.

SUOSITUKSET

Lapin elinvoimakeskus on asian valmistelijana ja saadun palautteen perusteella todennut, ettei perustamispäätökseen ole tarvetta sisällyttää maiseman suojelua tai hoitoa koskevia määräyksiä. Keskeisiä päämääriä ovat maisemanhoidossa ovat kylän elinvoimaisuuden tukeminen sekä kulttuurimaiseman rakenteen, rakennuskannan, kulttuurihistoriallisten kohteiden, maiseman avoimuuden ja luontoarvojen säilyminen. Lisäksi tavoitteena on kehittää maisemanhoitoalueen käyttöä parantamalla virkistyskäytön puitteita.

Yksityiskohtaiset tavoitteet ilmenevät hoito- ja käyttösuunnitelmasta, jossa annetut yleiset ja kohdekohtaiset suositukset perustuvat paikallislähtöiseen tarpeiden kartoitukseen. Suositusten noudattaminen on maanomistajille täysin vapaaehtoista. Suunnitelmaa voidaan päivittää tarpeen mukaan.

Maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi Lapin elinvoimakeskus suosittelee seuraavia toimenpiteitä:

- Ylläpidetään maisemakuvaa maaseutumaisena säilyttämällä olemassa olevia pelto- ja niittykokonaisuuksia ja kunnostamalla umpeutuneita. Tarjotaan maanomistajakohtaista neuvontaa sekä tietoa perinnebiotooppeihin ja maisemanhoitoon liittyvistä rahoitusmalleista.
- Avataan vesistö- ja peltonäkymiä keskeisiltä kulkuväyliltä ja asutuskeskittymistä. Toistetaan harvennus- ja raivaustoimenpiteitä riittävän tiheällä kierrolla. Hoidetaan samalla alueen rantavyöhykkeitä siten, että niiden luontotyyppien monimuotoisuus säilyy. Tarjotaan maanomistajakohtaista neuvontaa maisemanhoitotöiden toteuttamiseen ja rahoituksen hakemiseen.
- Vaalitaan maankäytön suunnittelussa ja maisemanhoitotöissä maaseutumaista kylä- ja tiemiljöötä sekä maiseman erityisiä yksityiskohtia, kuten 1900-luvun alun ja jälleenrakennusajan rakennuksia, latoja ja maisemapuita
- Hoidetaan perinnebiotooppeja, luonnon monimuotoisuuskohteita ja rantavyöhykettä siten että näille ominainen maisema, luontotyytit ja lajisto säilyvät vahvana. Tarjotaan maanomistajakohtaista neuvontaa rahoituksen hakemisesta ja työn toteuttamisesta.
- Säilytetään vanhaa rakennuskantaa. Tuetaan rakennusten kunnostusta perinteisiä rakennustapoja ja -materiaaleja käyttäen. Tarjotaan kiinteistökohtaista neuvontaa ja opastetaan hakemaan tukea.
- Ohjataan rakentamista kunnan rakennusjärjestyksen mukaisesti sovittaen uudet rakennukset kyläkuvaan ja säilyttäen vanhan rakennuskannan ja kulttuuriympäristön arvot. Säilytetään pihapiireille ominainen rakenne ja väljä rakentamisen malli.
- Huomioidaan maisema-arvot suunniteltaessa suuria maisemaan vaikuttavia infrastruktuurin muutoksia, kuten voimajohtoja, tuulimyllyjä, mastoja tai teitä. Näitä muutoksia vältetään erityisesti teiltä ja pihapiireistä avautuvissa vesistönäkymissä.
- Edistetään virkistyskäyttöön liittyvien reittien ja rakenteiden ylläpitoa, kehittämistä ja rahoitusta.
- Edistetään porotaloutta, maa- ja metsätaloutta sekä kalastus- ja matkailuperinteen kehittämistä alueella.

LIITTEET

- Liite 1 Lohijärven kyläyhdistyksen aloite valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamiseksi.
- Liite 2 Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemat maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma, Juvani, Reeta. Lapin elinvoimakeskus 2026.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-398-401-1>
- Karttaliite Kartta Lohijärven ja Leukumanpään kylämaisemien maisemanhoitoalueeksi ehdotettavasta alueesta.